

ตำนานและพิธีกรรมในประเพณีบุญสัจจากับการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอยางตลาด จังหวัดขอนแก่น¹

อักษราวุฒิ ศรีพน² และ อุมารินทร์ ตูลารักษ์³

²⁻³สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

การศึกษาด้านตำนานและพิธีกรรมในประเพณีบุญสัจจากับการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอยางตลาด จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านตำนานและพิธีกรรมที่ประกอบสร้างในการสื่อความหมายของประเพณี และเพื่อวิเคราะห์ตำนานและพิธีกรรมในการนำไปสู่การนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชุมชน ผ่านประเพณีบุญสัจจาหรือประเพณีบุญเดือน 6 ผลการศึกษาพบว่าชุมชนได้มีการประกอบสร้างประเพณีเพื่อสื่อความหมายทางวัฒนธรรมให้กับคนในสังคม โดยมีแนวคิดเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนควบคุมคนในสังคมให้ดำเนินชีวิตตามจารีตประเพณี ทั้งยังมีการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ลาวเวียงจันทร์ ในรูปแบบของพิธีกรรมในประเพณีนั้นด้วย จึงทำให้ชุมชนขับเคลื่อนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมในมิติที่หลากหลายจากตำนานที่ผลิตซ้ำผ่านประเพณีพิธีกรรม เป็นตัวตนและอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน และเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามรูปแบบแผนนโยบายของทางภาครัฐที่มีเป้าหมายในการยกระดับชุมชนให้เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ

คำสำคัญ: บุญสัจจา การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ เทือกเขาภูเวียง

---

¹บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ นายอักษราวุฒิ ศรีพน ระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่องตำนานและพิธีกรรมในการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอยางตลาด จังหวัดขอนแก่น

Legend and ritual of Bun Sanja tradition with cultural communication of tribe in Phu Wiang Range, Amphoe Wiang Kao, Khon Kaen province¹.

Atsadawoot Srithon² and Umarin Tularak³

²⁻³Master of Arts in Thai Faculty of humanities and social science, Khon Kaen University.

Abstract

The objective of a study about the legend and ritual of Bun Sajja tradition with the cultural communication of a tribe in Phu Wiang Range, Wangwiang district, Khon Kaen province is to study the legend and ritual created for communicating the meaning of tradition. The objective also includes determination of the legend and ritual in order to present the community ethnic identity through Bun Sajja tradition or the Sixth Month Bun Festival (Rocket). The result has shown that the community has created the tradition in order to communicate the cultural meaning to its members in the community. The thoughts focus on a natural resource management and local political pattern. Moreover, it helped controlling the traditional lifestyle of the population. There is also a presence of ethnic identity of Wiengchan Laos in the traditional ritual. It made the community driven by various aspects of cultural lifestyle. The unique identity of the community can attract the tourism and create an economic model from a political policy from the government that aims to elevate the community into an economics area and increase income to the community.

Key words: Bun Sajja, Cultural communication, tribes, Phu Wiang Range

---

¹บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ นายอัษฎาวุธ ศรีทน ระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่องตำนานและพิธีกรรมในการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

1. ที่มาและความสำคัญ

ประวัติศาสตร์พื้นที่การปกครองของจังหวัดขอนแก่นในปัจจุบัน เดิมเคยอยู่ในอำนาจการปกครองของขอมมาก่อนแล้ว ดังมีแหล่งโบราณสถานและศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ปรากฏอยู่ทั่วไป และมีความเจริญรุ่งเรืองมาถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ขอมเสื่อมอำนาจลงโดยสิ้นเชิง จากนั้นจึงตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรลาวล้านช้างหลวงพระบาง อาณาจักรลาวล้านช้างเวียงจันทน์ และอาณาจักรลาวล้านช้างจำปาสัก ประชาชนชาวลาวได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนที่ราบสูง โดยการอพยพของประชากรได้ปรากฏให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นตามประวัติศาสตร์ลายลักษณ์ก็คือในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (สีลา วีรวงศ์ และสมหมาย เปรมจิตต์ (แปล), 2540: 80-79)

การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดขอนแก่น แบ่งเป็นเส้นทางใหญ่ ๆ ได้ 3 เส้นทาง ดังนี้ อพยพมาจากแขวงหลวงพระบางเข้ามาทางจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดเลย และผ่านเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอชุมแพ และอำเภอสีชมพู สำเนียงภาษาพูดเหมือนชาวลาวในหลวงพระบางปัจจุบันซึ่งออกสำเนียงภาษาใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวาเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มอพยพจากแขวงเวียงจันทน์เนื่องมาจากหลีกเลี่ยงภัยสงครามครั้งศึกเจ้าอนุวงศ์ฯ และถูกกวาดต้อนในฐานะผู้แพ้สงคราม เข้ามาทางจังหวัดหนองคาย จังหวัดหนองบัวลำภู มาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอเวียงเก่า อำเภอสีชมพู อำเภอชุมแพ อำเภอหนองเรือ และเลยเข้าไปในเขตพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีการออกสำเนียงภาษาพูดโดยใช้เสียงวรรณยุกต์ตรีเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มอพยพมาจากแขวงจำปาสัก เข้ามาทางจังหวัดอุบลราชธานีมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่ราบสูงโคราช เมื่อเขมรสิ้นอำนาจจากการปกครองดินแดนที่ราบสูงโคราช ชาวลาวเริ่มอพยพเข้ามาเพิ่มเป็นจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองท่าเป็นชุมชนขนาดใหญ่ (อยู่ในพื้นที่ของอำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันนี้) แล้วอพยพขึ้นมาตามลำแม่น้ำชีแล้วจึงตั้งบ้านเรือนใหม่ขึ้น เป็นชุมชนกระจายไปในพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดขอนแก่น เช่น ในพื้นที่อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอน้ำพอง อำเภอบ้านไผ่ อำเภอชนบท อำเภอฆ้องชัย ซึ่งออกสำเนียงภาษาเสียงวรรณยุกต์โทเป็นส่วนใหญ่เหมือนสำเนียงภาษาพูดของชาวจังหวัดมหาสารคามและ ชาวจังหวัดร้อยเอ็ด เนื่องจากมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติบรรพบุรุษจึงมีวัฒนธรรมที่คล้ายกัน จากข้อมูลเบื้องต้นนี้ทำให้ประวัติศาสตร์การตั้งชุมชนมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น มีลักษณะเคลื่อนย้ายอพยพเข้ามารวมกลุ่มจากหลายถิ่น ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ จึงทำให้พื้นที่นี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (เอกสารจดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดขอนแก่น, 2542)

ภายหลังจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง ได้มีการประกอบอาชีพและทำการเกษตรโดยทำนาเป็นหลัก การดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติเก็บเห็ดหาของป่าเพื่อเป็นอาหารและแลกเปลี่ยนสิ่งของกับชุมชนอื่นด้วย จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่นั้นและเกิดความใกล้ชิดของคนในชุมชนด้วย เนื่องจากต้องอาศัยแม่น้ำและผืนป่าเดียวกันในการดำรงชีวิต มีระบบวิธีการบริหารจัดการในส่วนต่าง ๆ ตามภูมิปัญญา สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่คือวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มทั้งเรื่องภาษา ประเพณี ภูมิปัญญา วัฒนธรรมพิธีกรรม ที่สร้างหรือจัดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะเรื่องธรรมชาติเป็นสิ่งที่สามารถกำหนดได้ยากใน

การแบ่งส่นปันส่วนให้กับคนในชุมชน การดำเนินชีวิตจึงถูกกำหนดด้วยธรรมชาติที่มีในแต่ละปี ดังนั้นจึงต้องมีวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาวิถีคิดมาเป็นกรอบในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนได้มีการนำตำนาน ประเพณี หรือพิธีกรรมมาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการกับการสร้างความสัมพันธ์ ด้วยระบบความเชื่อจากตำนานประวัติศาสตร์หรือตำนานบุคคลสำคัญ รวมถึงข้อห้าม ขะลำฮึดคงในการปฏิบัติโดยใช้ข้อมูลจากเรื่องเล่าความอาถรรพ์ การเกิดอาเพศเหตุร้ายในชุมชน มาอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน จากการมีคนในสังคมก้าวล่วงรุกรานพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางวัฒนธรรมหรือประเพณีผิดในด้านต่าง ๆ ที่เกิดผลกระทบต่อชุมชน จึงทำให้ตำนาน ประเพณี และพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารทางวัฒนธรรม การนำตำนานมาวิเคราะห์ในแง่มุมต่าง ๆ ผ่านรูปแบบการตีความ โครงสร้างทางสังคม ระบบของภาษาวรรณกรรมและตำนานท้องถิ่นหรือการสนับสนุนด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นอีกด้วย โดยในชุมชนได้มีการนำตำนานที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาบูรณาการสร้างสรรค์เป็นประเพณีและพิธีกรรม ผ่านคติความเชื่อ รวมถึงศาสนาที่คนในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นนับถือมาผสมผสานอีกด้วย จึงทำให้มีการนำตำนานที่ปรากฏในท้องถิ่นเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น มาสอดแทรกสร้างความหมายแฝงทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญสัจจาด้วย โดยการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมมีความสอดคล้องกันกับการศึกษาชาติพันธุ์ในท้องถิ่น ผ่านระบบกระบวนการของการศึกษาอัตลักษณ์ที่มีการสื่อความหมายทางชาติพันธุ์ ได้แก่ อัตลักษณ์ที่คงอยู่ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการสื่อสารเพื่อบรรยายชาติพันธุ์ของกลุ่มชนนั้น อัตลักษณ์ที่มีการต่อยอดและต่อรองอำนาจในการประยุกต์ปรับใช้กับบริบทสังคมปัจจุบัน เป็นการสื่อสารเพื่อบรรยายอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีการนำตำนานท้องถิ่นมาผลิตซ้ำ สร้างสรรค์เป็นประเพณีและมีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจวบจนปัจจุบัน มีอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นใหม่โดยการมีโครงสร้างทางสังคมในลักษณะต่าง ๆ จากอดีตมาประกอบสร้างเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน ทั้งยังมีอัตลักษณ์ที่สูญหายไปจากการอพยพหรือการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของกลุ่มประชากร ในบางครั้งทำให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สูญหายไป จนทำให้การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมบางส่วนถูกลบผ่านผ่านการเข้าร่วมและดำรงชีวิตกับพื้นที่วัฒนธรรมต่างถิ่นในท้องถิ่นใหม่ (มุทิตา บุญวยากรณ์ และพิมลพรรณ ไชยพันธ์, 2560)

ตำนานหรือเรื่องเล่าท้องถิ่น จึงเปรียบเสมือนวิถีคิดหรือเครื่องมือที่มนุษย์ใช้อธิบายความคิด ความเชื่อ และความเข้าใจในประเพณีของชุมชนนั้น โดยมีความสัมพันธ์กันกับการอธิบายผ่านระบบจักรวาลทางวิทยาศาสตร์ผนวกกับธรรมชาติของโลกและสิ่งมีชีวิตรวมถึงสภาพแวดล้อมของสังคมชุมชนนั้นด้วยตามเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นในรูปแบบพิธีกรรมหรือประเพณีท้องถิ่นที่มีการประกอบสร้างขึ้นจากตำนานในการเป็นตัวอธิบายและสะท้อนการกำเนิดของเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ทั้งยังสามารถสะท้อนให้สังคมปัจจุบันได้เห็นถึงความเชื่อเรื่องระบบจักรวาลตามหลักวิทยาศาสตร์ในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของสังคมนั้นด้วยการรับวัฒนธรรมภายนอกในสมัยต่อมาอาจทำให้ตำนานถูกแต่งเติมเสริมต่อด้วยความเชื่อจากศาสนาภายนอกแต่หัวใจสำคัญของการจัดประเพณีหรือพิธีกรรมในบุญสัจจาด้วยยังคงสะท้อนความเชื่อพื้นเมืองหรือภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไว้เช่นเดิม หากแต่มีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทสังคมปัจจุบัน ดังนั้นประเพณีพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะค่อนข้างสากลตามยุคสมัย โดยการอธิบายความคิดที่เป็นสากลตามเหตุการณ์

สังคมปัจจุบัน โดยอีกประการหนึ่งเป็นผลมาจากวรรณกรรมร่วมสมัยที่ถูกเผยแพร่เป็นจำนวนมากขึ้น ผนวกกับวรรณกรรมท้องถิ่นที่สะท้อนความเชื่อของสังคมได้มีการอธิบายถึงอุดมการณ์และจุดนำเสนอ ความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นมากขึ้นเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการ นำเสนอ ต่อมาการอธิบายประเพณีหรือพิธีกรรมได้มีการสนับสนุนความเชื่อผ่านเรื่องเล่าของคนในชุมชนโดย มีสัญลักษณ์หรือสถานที่ที่มีความสอดคล้องกับตำนานมาประกอบการนำเสนอ จึงทำให้คนในชุมชนและ นอกชุมชนได้รับรู้และเชื่อในสิ่งที่สื่อสารในประเพณีกับความหมายทางวัฒนธรรม (ปราณี วงษ์เทศ, 2563 : 221-236)

ด้วยเหตุดังกล่าวได้ตระหนักถึงประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นที่ถูกสร้างด้วยตำนานเพื่อใช้ในการเป็นสื่อกลางในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ ตามพลวัตการเปลี่ยนแปลง จากวิถีการดำเนินชีวิตของ คนในสังคมพื้นที่ทางวัฒนธรรมเทือกเขาภูเวียง อำเภอยางคำ จังหวัดขอนแก่น รวมถึงการดำรงอยู่ของ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อคงไว้ซึ่งตำนานและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้คนรุ่นหลังได้รู้จัก ซึ่งเป็นสิ่งที่ สืบทอดจากมรดกทางภูมิปัญญา ผ่านบรรพบุรุษสู่ปัจจุบัน เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงได้ตาม สถานการณ์ จึงทำให้สิ่งที่ปรากฏถูกจัดระบบสังคมให้เกิดความเข้าใจและมีสำนึกคุณค่าทางด้านทรัพยากร ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และรู้จักวิถีชีวิตการนำวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำนาน ประวัติศาสตร์ มาวิเคราะห์ และปรับใช้ผ่านพิธีกรรมหรือประเพณีในชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมให้ เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนในสังคมนั้น

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาด้านและพิธีกรรมในการสื่อสารความหมายของประเพณีบุญสงกรานต์พื้นที่ทางวัฒนธรรม เทือกเขาภูเวียง อำเภอยางคำ จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อวิเคราะห์ตำนานและพิธีกรรมในการนำไปสู่การแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชุมชนพื้นที่ บริเวณเทือกเขาภูเวียง อำเภอยางคำ จังหวัดขอนแก่น

3. นิยามศัพท์เฉพาะ

3.1 การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม หมายถึง การเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการมรดกทาง วัฒนธรรม มีกระบวนการเหมือนการแปลและถ่ายทอดองค์ความรู้ ข้อความหรือสารไปยังผู้รับสาร มีรูปแบบ การเล่าหรือนำเสนอจากการตีความในมุมมองของประเพณีพิธีกรรมและตำนานที่ปรากฏ รูปแบบกิจกรรมของ ชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นเพื่ออธิบายสิ่งต่าง ๆ หรือสื่อสารให้คนในสังคมเข้าใจร่วมกัน ดังนั้นการสื่อสารความหมาย ทางวัฒนธรรมจึงเป็นรูปแบบและกิจกรรมหนึ่งที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ที่ต้อง ทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันและตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมคงอยู่สืบไป

3.2 พื้นที่ทางวัฒนธรรมเทือกเขาภูเวียง เป็นบริเวณพื้นที่ในเขตอำเภอเวียงเก่าเป็นส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่เก่าแก่อีกพื้นที่หนึ่งของจังหวัดขอนแก่น อดีตมีรูปแบบการปกครองแบบอำเภอสี่ ขึ้นตรงต่อหัวเมืองลาวเวียงจันทร์ และยังเป็นภูเขารูปวงกลมเสมือนรูปพญานาคขดตัวจึงได้รับขนานนามว่าเป็นภูเขาวงหรือภูเวียง มีทางเข้าออกเพียงทางเดียวเรียกว่าปากช่องภูเวียง ซึ่งปัจจุบันกำหนดพื้นที่เทือกเขาภูเวียงให้เป็นอุทยานแห่งชาติอยู่ในพื้นที่อำเภอภูเวียง อำเภอเวียงเก่า อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอชุมแพ และอำเภอหนองนาคำ จังหวัดขอนแก่น เทือกเขาภูเวียงเป็นแหล่งชุมชนโบราณที่มีอารยธรรมเมื่อหลายพันปีล่วงมาแล้ว มีการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์โบราณ เครื่องมือ เครื่องใช้ โลหะสำริด พระนอนสมัยทวารวดี รวมทั้งภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ถ้ำฝ่ามือแดง) และมีตำนานประวัติศาสตร์วีรบุรุษบุคคลที่มีความสำคัญต่อชุมชนปรากฏอยู่ รวมถึงระบบวิถีคิดการนำตำนานมาสร้างประเพณีพิธีกรรมในการบริหารจัดการชุมชนอีกด้วย โดยพื้นที่ในการศึกษาคือ บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ศึกษาจากประเพณี บุญสัจจา งานประจำปีของชุมชน

3.3 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หมายถึง สิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกันและรู้สึกแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นและทำให้เป็นที่น่าจดจำผ่านอัตลักษณ์ของตนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น อาหาร เครื่องแต่งกาย ภาษา ประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม และอื่น ๆ (สมหมาย ชินนาค, 2545 : 33)

4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

4.1 การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

การรับรู้ถึงตัวตนว่าแตกต่างจากสังคมอื่นอย่างไรซึ่งเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างสังคมและภายในบุคคลโดยนำเอาอัตลักษณ์มาใช้ภายใต้เงื่อนไขของบริบทในช่วงของเวลาและพื้นที่ต่าง ๆ ในสังคม ทั้งนี้เกิดขึ้นได้ทั้งบุคคลเป็นผู้กำหนดและสังคมกำหนดผ่านรูปแบบกิจกรรมในสังคม เป็นการนำเสนอการประกอบสร้างทุนทางวัฒนธรรมด้วยตำนานสื่อสารในประเพณีผ่านพิธีกรรมเพื่อนำเสนอ (อภิญาเพื่องฟูสกุล, 2546) “อัตลักษณ์” (Identity) ของชุมชนหรือสังคมนั้น ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะเฉพาะตัวหรือสิ่งที่ประกอบขึ้นของกลุ่มสังคมนั้น ๆ เป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเด่นเฉพาะกลุ่มของบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา มีคุณลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นสากลกับสังคมอื่นคือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่น จึงเหมาะที่จะนำมาใช้เพื่อสื่อความหมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่า แต่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการได้ (โชติกา ศรีประเสริฐ, 2554)

4.2 การสื่อความหมายทางวัฒนธรรม

การสื่อความหมายทางวัฒนธรรม (interpretation of cultural resource) เป็นส่วนที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ในการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมหากปราศจากการสื่อความหมาย กล่าวคือ การสื่อความหมายวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราว คุณค่า และลำดับความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมนั้น ไม่เกิดผลตามที่ต้องการในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และอาจส่งผลต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ บทบาทของการสื่อความหมายทรัพยากรวัฒนธรรมนอกจากจะสร้างการรับรู้

แก่สาธารณชนยังทำให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรม แล้วยังเป็นการกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจควบคู่ไปกับความบันเทิงเริงรมย์ จากประสบการณ์ที่ได้รับ และการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในเชิงการศึกษาเรียนรู้ทั้งในระดับทั่วไปหรือเฉพาะทาง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะสื่อสารองค์ความรู้ (ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554 : 102)

5. ข้อมูลและวิธีการวิจัย

การศึกษาดำเนินการที่ปรากฏในพื้นที่เทือกเขาภูเวียงเพื่อวิเคราะห์การนำตำนานมาประกอบสร้างพิธีกรรม ในการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเพณีบุญสัจจา อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น มีรายละเอียดในการดำเนินการดังนี้

5.1 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและเอกสาร

- 1) การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์และอัตลักษณ์
- 2) การศึกษาดำเนินการที่ปรากฏในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง
- 3) การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม
- 4) ประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น อำเภอภูเวียง และอำเภอเวียงเก่า

5.2 ขั้นตอนการลงพื้นที่ภาคสนาม

- 1) เก็บข้อมูลเรื่องเล่าตำนานท้องถิ่นจากคนในชุมชน อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น
- 2) ลงพื้นที่ภาคสนามสถานที่ที่นำเสนอผ่านตำนาน
- 3) ร่วมพิธีกรรมเพื่อสังเกตการสื่อสารความหมายในประเพณีพิธีกรรมบุญสัจจา

5.3 ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษา

- 1) การวิเคราะห์ตำนานที่ถูกนำมาประกอบสร้างเป็นประเพณีบุญสัจจา
- 2) การวิเคราะห์อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านประเพณีพิธีกรรม

5.4 ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลในบริบทสังคม

- 1) การวิเคราะห์การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมจากประเพณีบุญสัจจา
- 2) การวิเคราะห์การนำความหมายทางวัฒนธรรมไปใช้ในการบริหารจัดการชุมชน
- 3) สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

6. ผลการศึกษา

จากการศึกษาประเพณีบุญสัจจากับการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ได้มีการจำแนกข้อมูลออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ ในส่วนที่ 1 ที่มาและรายละเอียดของประเพณีบุญสัจจา ส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในการนำตำนานและเรื่องเล่าในพื้นที่มาสร้างสรรค์เป็นประเพณีบุญสัจจา โดยได้รับการถ่ายทอดตำนานและเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษมาผลิตซ้ำ มีพิธีกรรมประกอบการจัดกิจกรรมของชุมชน ซึ่งรูปแบบของพิธีกรรมในประเพณีได้มีความสัมพันธ์กับบริบท

ของสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นด้วย ในส่วนที่ 3 การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม เป็นการสื่อสารผ่านรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม เพื่อให้คนในสังคมยอมรับและเข้าใจตรงกันของการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม ในส่วนที่ 4 คือ การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จากพิธีกรรมในรูปแบบต่าง ๆ โดยผลการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 รายละเอียดและที่มาของประเพณีบุญสงจา

ที่มาและรูปแบบการจัดประเพณีบุญสงจาได้มีการจัดขึ้นในพื้นที่ชุมชนในเทือกเขาภูเวียง อำเภอยางตลาด จังหวัดขอนแก่น โดยมีพื้นที่ 3 ตำบล 39 หมู่บ้าน ในการจัดประเพณีนี้จะจัดขึ้นในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ใช้ช่วงระยะเวลาในการจัดงานแบ่งออกเป็น 3 วัน คือวันแรกเป็นวันเตรียมงานหรือจัดเตรียมองค์ประกอบในพิธีกรรม วันที่สองคือวันรวมโดยจะมีพิธีกรรมบวงสรวงยาไธ้คำในช่วงเช้า มีขบวนแห่ในช่วงบ่าย และมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในช่วงเย็น วันที่สามคือวันตักบาตร ประกอบไปด้วยพิธีอุปสมบทพระใหม่และทำบุญตักบาตรถวายต้นดอกเงิน (ผ้าป่า) ในช่วงเช้า ในช่วงสายจะมีพิธีดื่มน้ำสาบานของคนในชุมชน ในช่วงบ่ายเป็นการจุดบั้งไฟถวายแล่น เพื่อแจ้งว่าได้ประกอบพิธีกรรมนี้เสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

มูลเหตุของการจัดประเพณีบุญสงจามีรายละเอียดดังนี้ ประมาณปีพุทธศักราช 2493 ได้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีบุญสงจาขึ้นมามีอีกครั้ง ตามคำบอกเล่าของพระเดชพระคุณพระครูปฏิพัทธ์ธรรมคุณ เจ้าคณะอำเภอยางตลาดรูปแรก ที่จำพรรษาอยู่ ณ วัดนายมวราราม บ้านหนองคา ตำบลในเมือง อำเภอยางตลาด จังหวัดขอนแก่น โดยในอดีตเป็นพระอุปัชฌาย์รูปเดียวที่สามารถบวชให้กับคนในชุมชนอำเภอยางตลาด อำเภอยางตลาด อำเภอยางตลาด อำเภอยางตลาด และอำเภอยางตลาด ซึ่งเป็นพระที่ประกอบด้วยพระวินัยที่เคร่งครัดและยึดถือศีลคองตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายลาวและชาวอีสาน จนทำให้ได้รับการเคารพนับถือและเป็นที่รู้จักของชาวพุทธ จึงทำให้มีภารกิจที่ต้องรับกิจนิมนต์ไปเป็นพระอุปัชฌาย์ทำการบวชอยู่บ่อยครั้ง หลังจากได้ละสังขารผู้นำชุมชนและชาวบ้านจึงได้สนองเจตนารมณ์ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อก่อนการฟื้นฟูอนุรักษ์ประเพณีบุญสงจาจากคำบอกเล่า ว่าเป็นบุญที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังให้คนในสังคมมีความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน มีวาจาที่จริงใจ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของกลุ่มคนนั้น การประกอบพิธีกรรมในประเพณีบุญเดือนหกหรือบุญสงจาชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเทือกเขาภูเวียงจะรวมตัวกัน สรรหาวัสดุอุปกรณ์มาประกอบพิธีกรรม อาทิ การนำมูลค้างคาวจากเทือกเขาภูเวียงมาต้มทำดินประสิว เพื่อมาเป็นส่วนประกอบในการทำบั้งไฟบั้งตะไล ในการจุดบูชาพญาแถน และเพื่อขอฝนในประเพณีบุญสงจาด้วย เมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 ที่ถูกกำหนดให้เป็นวันเตรียมงานบุญ กลุ่มคนและประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ต่างพากันร่วมจัดเตรียมสถานที่จัดเตรียมอาหาร เครื่องบวงสรวงสังเวยศาลยาไธ้คำ รวมถึงมีการหล่อเทียน มีทั้งเทียนบูชาพระรัตนตรัย และเทียนเมืองคุณ หรือเทียนน้ำมันต์ โดยใช้สถานที่บวงสรวงคือบริเวณหน้าศาลยาไธ้คำ หรือในอดีตเรียกว่าด่านช้างชุม บริเวณนั้นมีต้นไม้สูงใหญ่ ส่วนมากเป็นต้นยางนา เป็นสถานที่ก่อตั้งชุมชนบนเทือกเขาภูเวียงสถานที่แรก เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ในส่วนของทางด้านศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาใช้วัดใต้ หรือวัดพลแพงเป็นที่เจริญพระพุทธมนต์และประกอบพิธีดื่มน้ำให้คำสัตย์สาบาน ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และฆราวาส

รายละเอียดของพิธีกรรมภายในงานวันแรกประกอบไปด้วยพิธีกรรมเตรียมเขื่อนน้ำเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม โดยอัญเชิญจากแหล่งน้ำสำคัญของชุมชนหรือบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์และกล่าวคำขอคุณที่ให้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตรวมถึงกล่าวคำขอมาที่ไถ่ล่วงเกินในอาการปฏิบัติต่าง ๆ แล้วนำมาจัดตั้งไว้บริเวณศาลาวัด (โรงพิธี)ตอนเย็นของวันรวมชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนต่างร่วมกันเดินทางไปนำน้ำจากต้นน้ำสายสำคัญและเป็นสายหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนในชุมชนในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง เพื่อมาให้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ก่อนวันประกอบพิธี แม่น้ำสายหลักได้แก่ ห้วยแซ่ ห้วยเหมียงช้าง ห้วยบอง ช่องน้ำจั้น และสา่งซ่อ

พอถึงวันงานในช่วงเช้ามีการบวงสรวงศาลยาไ้อำเภอบริเวณด่านช้างชุม มีการจัดเตรียมเครื่องบวงสรวงโดยได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนได้เตรียมมาร่วมสมทบ เครื่องบวงสรวงประกอบไปด้วยแจ่วบอง (น้ำพริกปลาร้า) ส้มผัก (ผักดอง) มะเขือขึ้น กล่องข้าวกระต๊อบใหญ่ เหล้าไห ไก่ต้ม ขนมหวานที่มีชื่ออันเป็นมงคล ผลไม้ชื่อมงคล หมากพลู บุหรี่ และอาหารพื้นบ้านที่ทำได้ของคนในชุมชน และอื่น ๆ ตามความเชื่อของบุคคล รวมถึงการแสดงตามวัฒนธรรมลาว เช่น ฟ้อนลาวแพน การแสดงกลองยาว หรือเพลงที่แต่งขึ้นใหม่เพื่องานนี้โดยเฉพาะ ในพิธีประกอบไปด้วยเจ้าพิธี (พ่อจ๊า) ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชนและคนภายนอกรวมถึงนักท่องเที่ยว ลำดับในการประกอบพิธีกรรมแบ่งเป็น 3 ส่วน โดยแบ่งตามพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนา ประกอบไปด้วยในส่วนของพิธีกรรมทางพุทธศาสนา กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย การอัญเชิญเทวดาแบบภาษาบาลี หลังจากนั้นประกอบพิธีกรรมทางพราหมณ์คือใช้ความเชื่อในการบูชาเทพามีสวนร่วม และพิธีกรรมทางผีคือการอัญเชิญวิญญาณบุคคลสำคัญมาร่วมเป็นสักขีพยานในการประกอบพิธีกรรม กิจกรรมในช่วงบ่ายมีการจัดริ้วขบวนแห่รอบหมู่บ้าน ภายในขบวนประกอบไปด้วยส่วนหน้าขบวนเป็นริ้วขบวนพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ส่วนกลางขบวนเป็นริ้วขบวนของนาครที่จะอุปสมบทในบุญเดือนหก โดยส่วนมากจะมีผู้ที่ขอเข้าบรรพชาอุปสมบทในงานนี้ร่วมด้วย ซึ่งจะมีสมาชิกในชุมชนจัดตั้งกองบุญหรือกองเม็งจัดเตรียมเครื่องอัฐบริขาร ณ บ้านเจ้าภาพ พอถึงครานั้นการจัดตั้งขบวนแห่จึงได้เข้าร่วมริ้วขบวนเดียวกัน ส่วนท้ายขบวนประกอบไปด้วยริ้วขบวนของหมู่บ้านต่าง ๆ ที่เข้าร่วมพิธีกรรมในประเพณีบุญสัจจาหรือบุญเดือนหก โดยจำแนกออกเป็นขบวนรถพระ รถแห่นาค ขบวนบุญสัจจา ขบวนบุญบังไฟ ขบวนวิถีชีวิต และอื่น ๆ หลังจากกระบวนการสิ้นสุดทางคณะเจ้าภาพได้นำกองเม็งมารวมที่วัด รวมถึงบังไฟที่เข้าร่วมขบวนแห่ที่ใช้เสี่ยงทายในพิธีกรรมเสี่ยงทายด้วย ขณะช่วงกลางคืนหรือเวลาเย็นก่อนวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 จะมีการอาราธนานิมนต์พระสงฆ์ตั้งเมืองคุณ หรือเจริญพระพุทธมนต์ ทำน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อใช้ในการตีมนต์ในพิธี บุญสัจจา ซึ่งการสวดหรือเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์นี้ ถือว่าเป็นการเพิ่มพูนคุณสิ่งที่ดีงาม และเสริมสร้างสิริมงคลทำให้เกิดกับผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม ทั้งบ้านเมืองให้เกิดความมงคลมั่งคั่ง อุดมไปด้วยทรัพยากรต่าง ๆ ดังนั้น จึงมีการขนานนามเรียกชื่อพิธีนี้ว่าตั้งเมืองคุณ หรือมงคล หลังจากประกอบพิธีช่วงเย็นฝ่ายศาสนพิธีเป็นที่เรียบร้อยทางคณะญาติพี่น้องของผู้เป็นนาคจะต้องเฝ้าอัฐบริขารของนาคนั้นต่อไปจนถึงรุ่งสว่างโดยการเรียกการอยู่เฝ้า เช่นนี้ว่าการจันเม็ง การจันบังไฟโดยมีความหมายทางสังคมว่าเป็นการฉลองกองเม็งหรือกองบวชและบังไฟ โดย

บางปีในคืนนั้นมิงันบั๊ไฟน์จะมีมหรสพสมโภชครบถ้วน โดยจะเป็นการว่าจ้างจากทางเจ้าภาพเพื่อมาเสพฉลองในการแสดงต่าง ๆ ด้วย

เมื่อถึงเช้ามีดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 จะมีพิธีบรรพชาอุปสมบทพระใหม่ โดยหลังจากนั้นก็จะมีพิธีทำบุญตักบาตรแก่พระสงฆ์และสามเณรรวมถึงพระบวชใหม่ จากนั้นก็จะเป็นพิธีกรรมของบุญสัจจา คือ พิธีกล่าวคำสัตย์ปฏิญาณต่อกันของคนในชุมชนและสังคมนั้น โดยมีประธานฝ่ายสงฆ์จะเป็นผู้กล่าวคำชุมนุมเทวดา อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนนั้นนับถือ ลงมาเป็นสักขีพยานรวมถึงมาอำนวยการพรให้กับคนที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมนั้นด้วย จากนั้นประธานฝ่ายฆราวาสจะนำกล่าวคำสัตย์ปฏิญาณ รูปแบบของคำปฏิญาณเริ่มด้วยการป่าวประกาศว่าบุคคลที่ร่วมในการประกอบพิธีกรรมจะยึดมั่นถือมั่นในคุณความดี มีระเบียบวินัย สามัคคีและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนเอง จากนั้นได้อัญเชิญเทพเจ้าเหล่าเทวดามาร่วมเป็นสักขีพยาน แล้วจึงจะเป็นบทปฏิญาณว่าจะตั้งมั่นไม่คิดทรยศหักหลังหรือคอร์รัปชันในการทำหน้าที่ต่าง ๆ โดยจะยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดโดยถ้าหากว่า “มันผู้ใดไม่ซื่อสัตย์ต่อคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ก็ขอให้มันเป็นไปตามโทษานุโทษ” และบทส่งท้ายก็จะเป็นบทของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จงดลบันดาลให้ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมและปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา มีความเจริญร่ำรวยทั้งหน้าที่และการงานประสบผลสำเร็จในทุกสิ่งอย่างตามใจปรารถนา และดลบันดาลให้ฟ้าฝนชลธารตกต้องตามฤดูกาล “น้ำอย่าบกเขินหาตอย่าขาดเขินวัง พิษะพิษะอุดมสมบูรณ์ ผู้คนสัตว์เลี้ยงอยู่สุขสบาย ไม่เจ็บไม่ไข้ ฟ้าไม่ผ่า ฟ้าไม่ลง” เมื่อกล่าวเสร็จประธานฝ่ายสงฆ์ก็จะนำพระสงฆ์ที่เข้าร่วมพิธีดื่มน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อแสดงสัญญาว่าพระสงฆ์ท่านจะซื่อสัตย์ต่อพระธรรมวินัยต่อชาวบ้าน เป็นผู้ประพฤติดีเป็นต้นแบบของคนในชุมชนในการสืบทอดพระพุทธศาสนา จากนั้นประธานฝ่ายฆราวาสจะนำคนในชุมชนจุดบั้งไฟเพื่อแจ้งให้พญาแถนทราบ และการจุดบั้งไฟครั้งแรกนั้นก็ถือว่าเป็นการนำข่าวสารไปแจ้งเหตุหรือบอกให้พระยาแถนทราบว่า การประกอบพิธีกรรมกระทำสัตย์ปฏิญาณนั้นทุกฝ่ายจะซื่อสัตย์ต่อกันและกัน ขอพรพระยาแถนให้มีความเมตตาปราณี ให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อครั้งในอดีตก่อนพิธีจุดบั้งไฟนี้จะมีการจารใบลานหรือเขียนข้อความการประกอบพิธีกรรมบุญสัจจาพร้อมทั้งตั้งคำปฏิญาณด้วยอักษรธรรมติดไว้กับหัวบั้งไฟที่จุดเป็นบั้งแรกนั้นไปด้วย เพื่อให้พระยาแถนทราบข่าวสารนั้น โดยในปัจจุบันถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางบริบทสังคมของการดำเนินชีวิตและรูปแบบของการจัดงานมีการปรับเปลี่ยนตามสภาพแวดล้อม แต่คนในชุมชนเทือกเขาภูเวียงนี้ยังคงปฏิบัติสืบทอดเจตนารมณ์ ร่วมสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามนี้ให้คงอยู่ตลอดไปและพร้อมที่จะประกอบพิธีดังกล่าวในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี

ภาพที่ 1 ขบวนแห่วันโฮม (วันรวม) ก่อนพิธีให้สัจจะวาจาของคนในชุมชน

ภาพโดย : องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่าพัฒนา

ส่วนที่ 2 การนำตำนานและเรื่องเล่าในพื้นที่มาสร้างสรรค์ประเพณีบุญสัจจะ

การจัดประเพณีบุญสัจจะนี้ได้ประกอบสร้างตำนานและเรื่องเล่าในการจัดงานประเพณี โดยถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นผ่านเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษผนวกกับตำนานท้องถิ่น โดยใช้อนุภาคสำคัญทางด้านคุณสมบัติพิเศษ หรือลักษณะเด่นของตัวละครเพื่อมาเป็นแนวคิดในการนำเสนอผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งตำนานและเรื่องเล่าเหล่านั้นยังมีการอธิบายถึงสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน โดยใช้กระบวนการวิธีคิดของผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาการนั้นก็คือพระสงฆ์ ผู้ที่ใช้เรื่องเล่ามาประกอบกับตำนานและจัดประเพณีพิธีกรรมขึ้น โดยมีการสื่อสารความหมายที่สอดรองจากการจัดประเพณีเพื่อที่จะใช้บริหารจัดการชุมชน หรือควบคุมคนในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นรูปแบบของจารีตที่ยึดถือปฏิบัติตามส่งต่อและสืบทอดต่อไป ประเพณีบุญสัจจะได้มีการนำวรรณกรรมหรือตำนานท้องถิ่นมาประกอบการออกแบบพิธีกรรมในประเพณีได้แก่ ตำนานผาแดงนางไอ่ ตำนานพระยานรินทร์สงคราม ตำนานทุ่งใหญ่เส้าอาราม จะเห็นได้จากการใช้ตำนานผาแดงนางไอ่ มาเป็นส่วนสำคัญเพื่ออธิบายบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่นำมาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในบุญสัจจะ มีการถวายบังไฟแก่พญาแถนเพื่อขอฝนในฤดูกาลเดือน 6 อนุภาคจากตำนานผาแดงนางไอ่ที่มาสสนับสนุนการประกอบสร้างประเพณีพิธีกรรมได้กล่าวถึงเมื่อครั้งเชียงเหียนและท้าวผาแดงตกลงกันที่จะประชันบังไฟเพื่อเป็นศึกชิงชัยที่จะได้นางไอ่เป็นคู่ครอง ซึ่งในขณะตกลงที่จะทำการประชันบังไฟได้มีการสาปแช่งหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดข้อสัญญา แต่ถ้าหากปฏิบัติตามสัจจะวาจาที่ให้กับไว้นั้นก็จะได้ตั้งสมปรารถนาทุกประการจึงนำข้อมูลส่วนนี้มาประกอบกับการเสริมสร้างความเชื่อในพิธีกรรม ส่วนการนำตำนานพระยานรินทร์สงคราม (ทองคำ) มาประกอบโดยเนื้อความเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่พระยานรินทร์สงครามถูกฝ่ายสยามจับเป็นเชลยและให้ข้อเสนอในการสวามิภักดิ์กับกรุงสยามโดยให้คิดกบฏต่อชนชาติลาวที่เป็นมาตุภูมิของตนเอง แต่พระยานรินทร์ยังยืนยันที่จะยังคงและรักษาไว้ซึ่งความเป็นตัวตนของตัวเองโดยไม่คิดกบฏในครั้งนั้นและขอรับพระราชทานโทษาอย่างสมพระเกียรติตามชายชาติทหารโดยถูกประหารชีวิตด้วยวิธีพิเศษคือการยึดตรึงตัวติดกับต้นไม้แล้วให้ช้างใช้งาแทงเข้าที่หน้าอก ชาวภูเวียงจึงยึดถือความซื่อสัตย์ ทรงธรรมในการมีวาจาที่ได้เด็ดเดี่ยวของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์และนำตำนานท้องถิ่นมาประกอบสร้างเป็นประเพณีบุญสัจจะหรือบุญเดือนหกของ

ชาวเทือกเขาภูเวียง อำเภอยางตลาด จังหวัดขอนแก่น โดยวิธีคิดนี้สอดคล้องกับประเพณีถวายต้นดอกผึ้ง ณ พระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย ซึ่งเป็นการระลึกถึงสัจจะวาจาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้างศรีสัตนาคนหุต และกรุงสยามเพื่อรักษาสัมพันธไมตรีและข้อตกลงในการบริหารจัดการบ้านเมืองในครานั้น จึงเห็นได้ว่า ความซื่อสัตย์ในวาจาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้างเป็นลักษณะเด่นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ยังคงอยู่และ สืบเนื่องถึงปัจจุบัน จึงทำให้มีการประดิษฐ์ประเพณีและพิธีกรรมเพื่อสร้างสำนึกร่วมให้กับคนในท้องถิ่น จึงใช้ พื้นที่ประเพณีบุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหกของชาวอีสานผนวกกับวันเพ็ญเดือนหก หรือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (วันวิสาขบูชา) เป็นพื้นที่แสดงความสัตย์และปฏิญาณสัจจะวาจาของคนในท้องถิ่น เกิดกิจกรรมเสพงานด้วยความบันเทิงและสนุกสนาน และขบวนแห่แห่นางแสดงถึงศักยภาพและความอุดมสมบูรณ์ผ่านองค์ประกอบพืชผล ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่นำมาประดับตกแต่งในริ้วขบวนของแต่ละตำบลหรือหมู่บ้าน โดย ประเพณีบุญสัจจะนี้อาจได้มีการประกอบพิธีกรรมเพียงหมู่บ้านเมืองเก่าพัฒนาหรือบริเวณชุมชนเดิมของ ชาวภูเวียง จากนั้นได้มีการรื้อฟื้นและพัฒนาจนมาเป็นงานประจำปีในภายหลังโดยอาศัยฐานข้อมูลความเชื่อ และทุนทางวัฒนธรรม โดยเป็นการนำเสนอจากตำนานท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจผ่านประเพณีนี้ เป็นการนำเสนอรูปแบบประเพณีที่แตกต่างอย่างมีเอกลักษณ์จากชุมชนใกล้เคียง เพื่อสนับสนุนทั้งด้านความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์และยกระดับการท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้วให้เป็นที่รู้จักกับสังคมภายนอก และทำให้คนในสังคม เข้าใจและร่วมอนุรักษ์ประเพณีนี้เพื่อถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังสืบไป

ภาพที่ 2 การบวงสรวงศาลย่าไ้อ์และท้าวเซียงเหียนและท้าวผาแดง

ภาพโดย : องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่าพัฒนา

ส่วนที่ 3 การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญสัจจะ

ในส่วนของประเด็นประเพณีบุญสัจจะกับการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า บริบทสังคมไทยในปัจจุบัน มีการปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา ทำให้ผู้คนหลงใหลในวัตถุนิยมหรือระบบ การจัดการในยุคสังคมร่วมสมัย โดยหันหลังให้ความเป็นจริงในสังคม ส่งผลให้เทคโนโลยีมาเป็นตัวกำหนด ควบคุมคนในสังคมแทนประเพณีพิธีกรรมที่มีมาแต่อดีตจนทำให้คนในสังคมละเลย ขาดความเอาใจใส่ซึ่ง ความซื่อสัตย์สุจริตที่มีต่อกันในสังคมอย่างสิ้นเชิง จากบริบทดังกล่าวจึงทำให้กลุ่มคนบริเวณเทือกเขาภูเวียงที่มี

เชื้อสายชาติพันธุ์ลาวล้านช้างศรีสัตนาคนหุต กลุ่มลาวเวียงจันทน์ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานและตั้งเป็นอำเภอกุเวียง ปัจจุบันถูกยกระดับพื้นที่เทือกเขาภูเวียงเป็นอำเภอกุเวียงเก่า ภายใต้การปกครองจังหวัดขอนแก่น มีการนำตำนานและเรื่องเล่าท้องถิ่นมาผนวกกับบริบทการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ประกอบสร้างประเพณีบุญสัจจาหรือบุญเดือนหก การจัดงานหรือพิธีกรรมขึ้นที่วัดใต้ หรือวัดพลแพง บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอกุเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ที่ในอดีตได้ยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องติดต่อกันมาเป็นเวลานาน จนเป็นวัฒนธรรมที่มีมาพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง ในภายหลังได้มีการยุติหรือสูญหายไปของการจัดประเพณีดังกล่าว ซึ่งใจความสำคัญหรือวัตถุประสงค์คือเพื่อเสริมสร้างให้คนในสังคมร่วมกันทำบุญในวันเพ็ญวิสาขบูชา หรือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 มีการเข่นสรวงผีบรรพบุรุษ และยาเฝ้า ซึ่งสถานที่จัดพิธีกรรมเป็นสถานที่ตั้งรกรากของบรรพบุรุษชาวภูเวียง ปัจจุบันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จัดตั้งศาลยาเฝ้า และพิธีกรรมถือน้ำพิพัฒน์สัตยาหรือต๋ม่น้ำสาบาน เพื่อที่จะธำรงไว้ซึ่งความซื่อสัตย์ ทรงธรรม ในสัจจะวาจา เสมือนพระยานรินทร์สงคราม (ทองคำ) พิธีบวงชานในริ้วขบวนแห่จากพุทธประวัติมาประกอบสร้าง มีการเสนอฉากผดุมารของพระพุทธเจ้าระหว่างเส้นทางของการแห่เพื่อออกบวชในครั้งนั้น การใช้ทสวดมนต์ที่มีความหมายอันเป็นมงคล เพื่อเสริมสร้างความสบายใจให้กับคนในชุมชนในการดำเนินชีวิต จึงได้เห็นรูปแบบระบบการนำเสนอเรื่องเล่าตำนานและประวัติศาสตร์เมื่อครั้งอดีตผ่านประเพณีบุญสัจจา เป็นการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมทำให้คนในสังคมเกิดความเชื่อ ความศรัทธา และปฏิบัติตามข้อตกลง ผู้นำชุมชนสามารถควบคุมและปกครองอย่างสงบสุข บริหารทรัพยากรเพียงพอต่อความต้องการของคนในสังคมนั้น และเป็นการแสดงออกของคนในชุมชนเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ให้คงอยู่สืบไป

ประเด็นในการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมจากประเพณีและพิธีกรรมในบุญสัจจาเป็นกระบวนการที่นำเสนอวิถีชีวิตภายใต้สังคมที่เกิดความขัดแย้งจากการดำรงชีวิตโดยสาระสำคัญของการจัดเพื่อต่อรองเชิงอำนาจในด้านต่าง ๆ ของชุมชน จะเห็นได้จากการต่อรองเชิงอำนาจจากความขัดแย้งในการแบ่งสัดส่วนทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น พื้นที่ทำกิน น้ำในการทำการเกษตร จนทำให้เกิดความขัดแย้งจากการแบ่งส้นปันส่วนไม่เท่าเทียม จึงทำให้เกิดการตกลงกันว่าหากใครทำมาก่อนประเพณีบุญสัจจาจะเกิดความวิบัติอันตรายเป็นจนถึงชีวิต โดยอาศัยอนุภาคที่แสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์จากวรรณกรรมผาแดงนางไอ่ที่ท้ายเชิงเทียนและผาแดงสาปแช่งครั้งนั้นมาเป็นส่วนสนับสนุนประเพณีโดยสื่อสารในขณะประกอบพิธีต๋ม่น้ำสาบานเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์จากองค์ประกอบอื่น ๆ ตามความเชื่ออีกด้วย ทั้งยังมีการเชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์ตำนานพระยานรินทร์สงครามที่มีความซื่อสัตย์ในการวางแผนดินไม่คิดกบฏเป็นผู้มีสัจจะวาจาที่เด็ดเดี่ยวยอมเสียสละแม้ชีวิตเพื่อปกป้องแผ่นดินเกิด การที่นำอนุภาคความเสียสละ สัจจะวาจาของพระยานรินทร์สงครามที่มีลักษณะเด่นมานำเสนอและกล่าวถึงในทุกครั้งที่มีการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นการสื่อสารสร้างสำนึกร่วมให้วางแผนและรักษาในพื้นที่ป่า พื้นที่ทำกิน พื้นที่แหล่งน้ำและอื่น ๆ เช่นเดียวกับพระยานรินทร์สงครามที่รักษาพื้นที่แห่งนี้ในครั้งนั้น จึงทำให้มีการสื่อสารความหมายผ่านการกล่าวถึงตำนานเหล่านี้ในขณะประกอบพิธีกรรมต๋ม่น้ำสาบานของคนในชุมชน กล่าวโดยวรรณกรรมเรื่องผาแดงนางไอ่มีส่วนในการอธิบายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และอนุภาคสำคัญในการใช้สัจจะของตัวละครทั้งสองในเรื่อง ส่วน

ประวัติศาสตร์และตำนานพระยานรินทร์สงครามเป็นเครื่องมือสร้างสำนึกร่วมให้กับคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือในพระยานรินทร์สงครามและดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะวาจาที่ซื่อสัตย์ ทำให้เป็นคุณธรรมประการสำคัญของชุมชน ส่งผลให้ผู้มาเยือนผู้มาสัมผัสวิถีชุมชนได้รับความจริงใจจากถ้อยคำและคำพูดของชุมชนเทืองเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น และประเพณีและพิธีกรรมในบุญสัจจานี้ได้มีการทำซ้ำในทุกปีสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนที่ 4 การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จากพิธีกรรมในประเพณีบุญสัจจา

การนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น มีการนำเสนอผ่านการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมในประเพณีพิธีกรรมบุญสัจจาในรูปแบบของอาหารเครื่องบูชาบวงสรวงสิ่งศักดิ์ของชุมชนที่ใช้อาหารพื้นถิ่นในการร่วมประกอบพิธีกรรม มีการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายเครื่องนุ่งห่มที่มีการทำหรือกรรมวิธีผลิตจากชุมชนผ่านลายผ้า และการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวผ่านเครื่องดนตรี ทำนองดนตรี และเครื่องแต่งกายประกอบการแสดงรำบวงสรวงในพิธีกรรม โดยจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชาวอำเภอภูเวียงและอำเภอเวียงเก่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นำเสนอความเป็นตัวตนผ่านรูปแบบประเพณีพิธีกรรมในบุญสัจจา โดยการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการวิจิตของบรรพบุรุษโดยสอดแทรกให้เห็นถึงมรดกภูมิปัญญาดั้งเดิมของเชื้อชาติ โดยพิธีกรรมที่ถูกเรียงลำดับในประเพณีบุญสัจจาได้แฝงไปด้วยอัตลักษณ์ของบรรพชน โดยในส่วนแรกเป็นพิธีกรรมบวงสรวงศาลย่าไ้อ์ ที่มีเรื่องเล่าและตำนานอธิบายสถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชน โดยอัตลักษณ์ที่คนในชุมชนนำเสนอผ่านรูปแบบเครื่องสังเวยในการบวงสรวง เช่น แนวความคิดเกี่ยวกับการบูชาน้ำพริกปลาร้า แจ่วปลาร้าบอง ซึ่งเป็นอาหารอันโอชะของบรรพบุรุษเมื่อครั้งอดีต การบูชาด้วยผักตองหรือส้มผัก เป็นกรรมวิธีถนอมอาหารของคนเชื้อสายลาวในอดีต การบูชาด้วยมะเขือขื่น ผักพื้นบ้านต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์ การบูชาด้วยกลองข้าวใหญ่ภายในบรรจุข้าวเหนียวนึ่งสุก รวมถึงการบูชาด้วยข้าวเม่าแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของการทำนาที่ยังคงถูกสืบทอดด้วยกรรมวิธีดั้งเดิมและสืบทอดจากคำโบราณที่ว่า “ข้าวเม่าต่อบักพร้าว ต้นมันท้อลำตาล ฮวงมันยาวคาสามว่าแน่น” เป็นการอธิบายถึงความอุดมสมบูรณ์ของบรรพบุรุษที่มีความเชื่อเกี่ยวกับขนาดของต้นข้าวและเปรียบเทียบเมล็ดข้าวกับสิ่งต่าง ๆ ในบริบทปัจจุบันที่มีสิ่งเหล่านี้ให้เห็นอยู่ และนำเสนอผ่านรูปแบบคำผญาหรือตัวบทกลอนลำที่แสดงผ่านวงหมอลำต่าง ๆ ในช่วงของการเดินดงหรือกลอนลำเดินดง จึงทำให้มีการบูชาด้วยข้าวเหล่านี้ ในส่วนของการแสดงที่มาเสพผลอง เป็นการนำเอาศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นหรือการฟ้อนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวมาเรียบเรียงและถ่ายทอดนำเสนอในขณะจัดพิธีกรรมบวงสรวง ตัวอย่างเช่น การนำฟ้อนลาวแพน การฟ้อนสาละวัน โดยมีการบรรเลงดนตรีประกอบ ซึ่งเครื่องดนตรีจะมีกลอง แคน เป็นหลัก และการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองชาวลาวและผ้าที่คนในชุมชนเทือกเขาภูเวียงผลิตขึ้นด้วยหัตถกรรมทางธรรมชาติ ในส่วนของผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมมีการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองที่มีกรรมวิธีในการสร้างสรรค์ผ่านหัตถกรรมวิจิตรท้องถิ่น โดยส่วนมากเป็นการย้อมสีจากธรรมชาติและผ้าลายท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ โดยแต่ละลายได้แนวความคิดจากเรื่องเล่าประวัติศาสตร์หรือ

นัยความหมายของพืชพันธุ์ธัญญาหาร รวมทั้งอธิบายเรื่องราวสร้างสรรค์ขึ้นมา ตัวอย่างเช่น ลายไคโนเสาร์ ลายดอกผักแว่น ลายพญานาค และลายอื่น ๆ อีกมากมาย ทำให้พิธีกรรมบวงสรวงยาไธเป็นการสะท้อนอัตลักษณ์ที่เห็นได้ชัดเจนในการนำเสนอ

ในส่วนของพิธีกรรมเติมน้ำสาบาน แสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์มีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงจันทน์ แม้กระทั่งในขบวนแห่ที่ประกอบไปด้วยรถแห่นาคหรือกองบวชซึ่งมีการแต่งกายของนาคหรือการนุ่งผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ด้วยวิธีการนำเสนอ โดยอิงพุทธประวัติตามพระพุทธศาสนา ในส่วนความเชื่อของเรื่องมารผจญขณะก่อนออกบวช ก็มีการจำลองสถานการณ์มารผจญในขณะช่วงที่แห่ และในริ้วขบวน ส่วนสำคัญคือการแต่งกาย การใส่แว่นดำเพื่อจำลองให้มืดฟ้ามัวดินเสมือนฝนกำลังตก การกางร่มสีดำเพื่อป้องกันฝนเป็นการสื่อสารผ่านระบบคิดตรงข้ามความเป็นจริง การเชิงบั้งไฟ การแต่งกายให้วัยรุ่นเป็นคนแก่ การแต่งกายผู้ชายเป็นผู้หญิง หรือแต่งผู้หญิงเป็นผู้ชาย รวมทั้งการแกะสลักไม้เป็นรูปอวัยวะเพศผู้หญิงและผู้ชายนำเสนอในขบวนซึ่งเป็นแนวคิดวิธีการและการสื่อความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งทางด้านพระพุทธศาสนาและการดำเนินชีวิต มีการจัดริ้วขบวนนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชน หัตถกรรมท้องถิ่น มีการประกวดสินค้าพื้นเมือง ทำให้การจัดงานประเพณีบุญสัจจาหรือบุญเดือนหกนี้มีความผสมผสานทั้งทางด้านรูปแบบของความเชื่อ มีการนำเสนอพิธีกรรมโดยอาศัยเรื่องเล่าจากตำนานมาอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกจัดเตรียมขึ้น ทำให้คนในสังคมเกิดความรักใคร่สนุกสนานในการร่วมมืองานจัดงานและรังสรรค์ขบวน รวมถึงได้สืบทอดพระพุทธศาสนาคือการบวช การได้ให้คำสัตย์ปฏิญาณต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเจริญด้วยมงคลผ่านคาถาทางพระพุทธศาสนา และสิ่งสำคัญยังเป็นข้อตกลงของคนในชุมชนเทือกเขาภูเวียงอีกด้วย โดยมีความเชื่อที่ว่าในปีใดที่ยังไม่มีการจัดประเพณีบุญสัจจา ห้ามหมู่บ้านหรือครอบครัวใดลงทำนา คราดไถ ก่อนเป็นอันขาด หากประพฤติดิฉิดข้อตกลงก็จะเป็นอันตรายจนถึงแก่ชีวิตได้ การวิเคราะห์แสดงให้เห็นถึงการกำหนดแบ่งส่วนส่วนในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยให้ฝ่ายรอสถานการณ์ของฝนในช่วงฤดูกลั่นนั้นก่อน หากยังไม่มีน้ำเพียงพอจะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับผลกระทบได้ หรือแม้กระทั่งการล่วงเกินการลบหลู่บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงศาล วัตถุอาaram ก็เกิดอาเพศหรือสิ่งไม่ดีขึ้นกับคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น การเหยียบบนปากอ่างของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือการก้าวข้ามเขื่อนว่าน้ำในบ่อจะเกิดการขุ่นหมองและไม่สามารถใช้อุปโภคบริโภคได้ และให้ผู้ประพฤติล่วงเกินเก็บดอกไม้เครื่องหอมมาสมมาหรือบูชา แล้วกล่าวคำขอขมาน้ำจึงจะกลับมาใสสะอาดเช่นเดิม สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นความเชื่อและเรื่องเล่าที่ถูกสืบทอดและอนุรักษ์จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้ประเพณีเป็นที่รู้จักและเป็นประเพณีสร้างสรรค์เชิงท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง จนทำให้ประเพณีถูกอนุรักษ์และจัดเป็นงานประจำอำเภอของพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่นจวบจนปัจจุบัน

7. สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการศึกษาศึกษาการวิเคราะห์ตำนานและพิธีกรรมในประเพณีบุญสัจจากับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น แสดงให้เห็นถึง

กระบวนการถ่ายทอดความคิดผ่านทุนทางวัฒนธรรมยกระดับตำนานและเรื่องเล่าท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักในการสร้างสรรค์ประเพณี โดยใช้แนวคิดตามวิถีปฏิบัติในการประเพณี ประดิษฐ์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปฐม หงษ์สุวรรณ (2560) ที่ได้ศึกษาและอธิบายวัฒนธรรมประเพณีประดิษฐ์ลุ่มน้ำโขง โดยเป็นการประกอบสร้างและใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมผนวกกับการสร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมปัจจุบันเพื่อเป็นการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม โดยจำแนกออกเป็นการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม การควบคุมคนในสังคมในการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ การปกครองท้องถิ่นโดยใช้ประเพณีพิธีกรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ และพื้นที่ส่วนรวมของหมู่บ้านใช้แนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการกำหนดกรอบข้อบังคับเพื่ออนุรักษ์พื้นที่สำคัญของชุมชน ในส่วนประเพณีที่ถูกจัดขึ้นจะอธิบายส่วนต่าง ๆ ขององค์ประกอบหรือพื้นที่สำคัญของชุมชนนั้น ผ่านเรื่องราวและตำนาน อาศัยอนุภาคพิเศษของตัวละครและเหตุการณ์สำคัญมาบูรณาการเพื่อแสดงให้เห็นถึงที่มาของสิ่งนำเสนอ จึงทำให้ประเพณีเป็นสื่อกลางในการสะท้อนวิถีคิดและการดำรงอยู่เพื่อสืบทอดให้กับชนรุ่นหลัง อีกทั้งยังมีส่วนช่วยขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่บริเวณเทือกเขาภูเวียงอีกด้วย เนื่องจากประเพณีบุญสัจจาอุยกยระดับเป็นประเพณีประจำอำเภอ มีการเชิญชวนเพื่อท่องเที่ยวและเข้าร่วมพิธีกรรม ตลอดจนการจัดจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ของชุมชนท้องถิ่น มีการจัดประกวดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร มีการประกวดแข่งขันสรวัดและอื่น ๆ อีกมากมาย

จากบริบทดังกล่าวยังเป็นการขับเคลื่อนชุมชนทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม ศาสนพิธี และนำไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามแนวคิดของ ศิราพร ณ ถลาง (2558) ประเพณีสร้างสรรค์ในบริบทสังคมร่วมสมัยโดยเป็นการนำเรื่องราวเหตุการณ์ หรืออนุภาคความพิเศษที่มีลักษณะเด่นจากตำนานเรื่องเล่าชุมชนมาอธิบายสนับสนุนสินค้าผ่านเรื่องราวในผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นการเปิดตลาดวางขายสินค้าชุมชนภายในบุญประเพณีนี้ด้วย ตัวอย่างสินค้าเช่น แหวนงาช้างที่สื่อถึงช้างที่คารวะพระยานรินทร์ก่อนวิ่งเข้าแท่งพระยานรินร์จนสิ้นชีวิตผ่านคำสั่งของฝ่ายสยาม การนำเสนอคุณสมบัติพิเศษของยาสมุนไพรหายากจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อนำเสนอความสนใจให้กับลูกค้าหรือนักท่องเที่ยว และสินค้าอื่น ๆ ทำให้เกิดการกระจายรายได้และคนในชุมชนสามารถสร้างรายได้ด้วยตนเองผ่านสินค้าท้องถิ่นที่มีเรื่องเล่าคุณสมบัติพิเศษ รวมถึงสรรพคุณทางยาสมุนไพรที่มาจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ชุมชน อีกทั้งสิ่งที่ปรากฏภายในการจัดประเพณีบุญสัจจาและขั้นตอนพิธีกรรมต่าง ๆ และจากการเรียงลำดับของพิธีการ เป็นการสอดแทรกเรื่องเล่าตำนานพื้นบ้านโดยปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทสังคมปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมของสังคมและวัฒนธรรมนั้น โดยสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการนำเสนออัตลักษณ์ของคนท้องถิ่นในชุมชนนั้น จากการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นการจัดอาหารภายในงาน รูปแบบของพิธีกรรมการกล่าวคำบูชาเครื่องเซ่นไหว้บวงสรวงสังเวย รื้อขบวนแห่ เครื่องแต่งกายในการเข้าร่วมพิธีกรรมของคนในชุมชน โดยสิ่งเหล่านี้เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่สำคัญ โดยที่มีการใช้ภูมิปัญญาและวิถีคิดแสดงถึงความเป็นตัวตนของท้องถิ่นนั้นในการนำเสนอด้วย

ภายหลังได้รับอิทธิพลทางด้านวรรณกรรมและความเชื่อมาประกอบการตีความน้ำสาบานโดยใช้คำเรียกพิธีกรรมนี้ว่าการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ได้มีการนำเอารูปแบบและคำสาปแช่งมาสนับสนุนพิธีกรรมเพิ่มขึ้นจากอดีต เนื่องจากอดีตเป็นเพียงการให้ข้อตกลงกันและปัจจุบันนำคำสาปแช่งมาประกอบกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น

และวรรณกรรม ตำนาน เรื่องเล่า เพื่อสื่อสารความหมาย คุณธรรม การปฏิบัติตน ทำให้คนในสังคมมีความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อสัตย์ในวาจา ซื่อสัตย์ในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ รวมถึงการจงรักภักดีต่อกัน กำเนิดของตน

ปัจจุบันการประกอบพิธีกรรมและการจัดงานบุญเดือนหกของชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ยังคงได้รับการอนุรักษ์และจัดประเพณีสืบเนื่องในทุกปี หากแต่มีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดงานและลำดับขั้นตอนบางส่วน เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรวมถึงการพัฒนาให้เป็นประเพณีที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและคนภายนอก ผ่านรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเพณีสร้างสรรค์ โดยที่มีการยกระดับให้ประเพณีมีพื้นที่การจัดงานและรูปแบบงานขนาดใหญ่ขึ้น เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ทำให้ประเพณีท้องถิ่นในชุมชนเป็นที่รู้จักของสังคม ดังนั้นประเพณีบุญสัจจาจึงเป็นหัวใจสำคัญในการต่อลมหายใจของตำนาน เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้ยังคงอยู่ ผ่านการนำเสนอรูปแบบประเพณีและสร้างสำนึก ทางชาติพันธุ์ในการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นอีกด้วย ทำให้สิ่งเหล่านี้ยังคงไว้และได้รับการสืบทอดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแห่งภาคพื้นอีสานในชาติพันธุ์ลาวต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จังหวัดขอนแก่น. (2542). *พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดขอนแก่น*. สภาวัฒนธรรม จังหวัดขอนแก่น.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). *คติชาวบ้าน*, เอกสารประกอบการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภาควิชาภาษาไทย และภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- เฉลียว สุริยมาตย์. (2556). *ภูเวียงเมืองประวัติศาสตร์*, โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่ 1 : ขอนแก่น.
- โชติกา ศรีประเสริฐ. (2554). “อัตลักษณ์” (Identity) คุณลักษณะเฉพาะตัวของชาติพันธุ์. การบริหาร และพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 หน้า 12 – 17.
- ธนิช เลิศชาญฤทธิ. (2554). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- นฤมล ลทะวงศ์ และอนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2557). *กระบวนการจัดการเพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม* คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- นิมิตรชัย ชูชู , เก็ดถวา บุญปราก และปัญญา เทพสิงห์. (2559). *การประกอบสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรม*. การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 7 มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ประกาศกระทรวงมหาดไทย. (2550). *เรื่องแบ่งเขตท้องที่อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ตั้งเป็นกิ่งอำเภอกุเวียงเก่า*.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2543). *นิทานพื้นบ้านศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประมวล พิมเสน. (2541). *ประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านาธรรมวิทยา.
- พระครูสถมณกุล. (2554). *ประวัติศาสตร์อำเภอเวียงเก่า*. โรงพิมพ์ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น.
- มุกิตา บุญวาทย์ และพิมพ์พรณ ไชยพันธ์. (2560). *การสื่อสารเพื่อการดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์*.
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รังสรรค์ นัยพรม และปฐม หงษ์สุวรรณ. (2561). การรื้อสร้างเรื่องเล่าเจ้าอนุวงศ์กับนัยทางประวัติศาสตร์,
วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 หน้า 229-255.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). *ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) : กรุงเทพฯ.
- _____. (2543). *โครงการทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพมหานคร
: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____. (2550). *ความสำคัญของตำนาน (Myth) ที่ไม่ใช่เพียง “มายาคติ” บทบรรณาธิการวารสารเมือง
โบราณ* ปีที่ 33 กรุงเทพมหานคร.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2558). “คติชนสร้างสรรค์” บทสังเคราะห์และทฤษฎี. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน) : กรุงเทพฯ.
- ศิวัช ศรีโสภากุล และยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว. (2562). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน*.
วารสารวิชาการและวิจัยมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 หน้า 53-62.
- สมหมาย ชินนาค. (2545). *วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน)
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548). *รวมบทความมุมมอง ความคิด และความหมาย: งานช่างไทยโบราณ*, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สีลา วีรวงศ์ และสมหมาย เปรมจิตต์ (แปล), (2540). *ประวัติศาสตร์ลาว*. กรุงเทพฯ : มติชน, หน้า 80-79.
- สุกัญญา สุฉายา. (2556). *ทุนวัฒนธรรมกับอัตลักษณ์ในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2544). *นิราศทัพเวียงจันทร์*, (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ: มติชน.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546) *อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.